

Europavalet och OSSE – Säkerhet, demokrati och mänskliga rättigheter i det vidare Europa

Seminarium på ABF i anslutning till OSSE-nätverkets årsmöte 2019-04-23

Medverkande:

- Göran von Sydow – fil dr. t.f. chef för SIEPS (Svenska Institutet för europapolitiska studier)
- Fredrik Löjdquist – utrikesdepartementet, tidigare svensk ambassadör vid OSSE

Samtalsledare

- Anders Mellbourn – vice ordförande i OSSE-nätverket

Inledning

Anders M gav bakgrunden till OSSE och OSSE-nätverket och syftet med nätverket. Mänskliga rättigheter hör ihop med säkerhet enligt OSSE:s grundtankar.

26 maj hålls val till EU-parlamentet i alla medlemsländer– nu även i Storbritannien pga uppskjutna Brexit.

Hur starka är de högerpopulistiska partierna i EU inför valet? Hur kan valet påverka EU och Europa som helhet? Är utvidgning av EU en fråga i valet? Är de högerpopulistiska partierna nu mer positiva till att EU skall vara kvar när de hittar varandra inom EU?

Göran von Sydow

Årets val till Europaparlamentet ses som det mest betydelsefulla sedan det första direktvalet 1979. Senaste decenniet har EU haft många prövningar. Euro-krisen visade på spänningarna – fr a mellan nord och syd inom EU - när man har en gemensam penningpolitik men olika finanspolitik. Sedan kom flyktingkrisen med sin kulmen 2015. Den gav spänningar mellan grupper av medlemsstater, särskilt väst mot Öst baserat på flyktingfrågan. Nu kris pga Brexit . Men den har anmärkningsvärt nog lett till enhet mellan de kvarvarande medlemsländerna. Opinionsstödet för EU går stadigt uppåt i alla länderna – men man vill olika med EU. Medlemskapet är bättre än alla andra alternativ man kan måla upp – det finns det stor opinion för. Det största stödet för EU finns intressant nog i länder närmast Storbritannien i värderingar som Irland, Nederländerna, Sverige, Finland.

Om det sannolikt inte blir en uppgörelse i Storbritannien om Brexit de närmaste dagarna måste britten vara med i valet – vilket de stora partierna vill undvika eftersom de antagligen skulle straffas av väljarna i Storbritannien.

De flesta politiska frågor lyfts idag både på nationell och europeisk nivå samtidigt till skillnad från tidigare. Inför det aktuella valet vill partierna helst argumentera utifrån vänster-högerskalan. Men med ökad populism har detta landskap ändrats med nya värderingsskalor och andra frågor blir viktigare.

Vad kännetecknar valet till EU-parlamentet?

Europaparlamentet har större makt nu än förut och har inflytande i lagstiftning mm i alla länder. Det är de nationella partierna som ställer upp med program som har delar av nationella frågor och delar av Europafrågor.

Väljare röstar mindre strategiskt – men ideologiskt. Detta gör att mindre partier ofta gör bättre ifrån sig. Nya partier kan lättare bryta igenom. Man får mer fragmentisering. Det var tydligt redan i EU-valet 2014 och det sker nu även i nationella val och antagligen fortsatt i det kommande EU-valet. De olika nationella partierna samarbetar i partigrupper i parlamentet. Men individer röstar inte alltid enligt gruppens åsikt. Konservativa-kristdemokratiska EPP är störst: Det finns hela tre grupper till höger om EPP där ENF är den mest radikala. Vidare finns här ECR med svenska SD som medlem. Kan de här tre högergrupperna verkligen förändra EU? De kommer antagligen växa, speciellt om Brexit inte inträffar före valet, eftersom Tories och UKIP hör hemma här. De skulle kunna få 25-30%

av mandaten. Kommer de här tre grupperna gå samman för att få större inflytande? Det viktiga med EU-deltagandet är att kunna signalera till sin hemmapublik. De här partierna splittras av att de ofta ogillar varandra. De har exempelvis olika syn på Ryssland. Vissa är starkt Rysslandvänliga och andra har en tveksam inställning till Ryssland.

Görans bedömning är därför att partiernas direkta påverkan trots allt kommer att vara liten. Däremot kommer de ha stor indirekt påverkan genom att de stora partigrupperna försvagas – Socialdemokraterna och även EPP. I 80% av omröstningarna i Europaparlamentet har de historiskt två stora grupperna till höger och vänster gått samman och kunnat styra. Det kommer antagligen inte att vara möjligt på samma sätt efter valet. För detta kommer att krävas samarbete med de liberala och gröna grupperna. De nya konstellationerna utanför EU:s mainstream finns redan genom sin medverkan i nationella regeringar företrädna i Europeiska rådet, vilket försvårar beslutskraften i EU. Det som kan hotas är värderingar, rättsstatens principer, mänskliga rättigheter. Det kan bli svårare för Europa att tala med en röst.

Fredrik Löjdquist

Tror EU på sina egna värden? Det är idag den mest oroande och viktigaste frågan.

OSSE:s grundprinciper är även EU:s. Läs Parisstadgan som skrevs för knappt 30 år sedan.

I den europeiska strukturen är OSSE en säkerhetsorganisation. Europarådet har en renodlad gemensam värdegrund. För lite pratas om Europarådet. OSSE är politiskt bindande under det att Europarådet är juridiskt bindande.

EU är en rätt väl samordnad aktör inom OSSE – mer så än i Europarådet och mer än i FN.

Grundprincipen är att det är EU som uttalar sig inom OSSE och inte de enskilda länderna. Detta gör att drygt hälften av medlemmarna i OSSE uttalar sig när EU uttalar sig – men detta kräver mycket samordning mellan medlemsländerna innan OSSE-mötena. Det finns olika syn inom EU hur man skall se på OSSE. En spänning finns mellan hur man skall se på ansvarsutkrävande – om man skall kräva detta när medlemmar bryter mot avtal och principer eller inte. Ytterst handlar det taktiskt om hur man skall hantera Ryssland.

De illiberala tendenserna i EU-länderna har ännu inte fått genomslag i OSSE-diskussionerna. Inte heller har USA:s grundläggande hållning påverkats sedan Trumps tillträde – men USA:s ambassadörsstol har stått tom fram tills nu. Turkiet är en problematisk aktör inte minst angående MR.

Det finns risk för att en trötthet sätter in i kritiken av Ryssland efter invasionen av Krim mm vilket skulle innebära allvarliga säkerhetspolitiska risker. Det finns tendenser att ifrågasätta MR, rättsstatens principer och demokrati. ODHIR:s självständighet ifrågasätts. Budgeten och mandatet minskas.

Vad har detta med EU-valet att göra? Ryssland är ett problem. Vi måste själva leva upp till ansvarsutkrävande mm. Men inte heller Fredrik tror att de olika högerpopulistiska partierna kan enas – de har olika syn på för mycket.

I Brexit ligger en paradox för OSSE. Storbritannien ligger Sverige nära värderingsmässigt. I och med att EU framträder med en röst i OSSE – vilket genom åren ifrågasatts av USA och Kanada - har de liberala europeiska rösterna blivit få i diskussionerna inom OSSE. Om Storbritannien nu får en egen röst i OSSE kan det i praktiken stärka OSSE.

Sammanfattningsvis har OSSE och säkerhetsordningen tre utmaningar:

- Rysslands flagranta brott mot grundprinciperna.
- Många länder börjar nu ifrågasätta kopplingen mellan MR och säkerhet. Nu när vi skall bekämpa terrorism så måste vi också inskränka MR, anser en del.
- Vår egen tilltro till principerna – har vi tagit dessa grundprinciper för givet för länge.

Vi behöver nytt självförtroende och självsäkerhet. Vi har svaren – från 1975 tills idag – det är värt att försvara. Stora mänskliga vinster när grundprinciperna tagits fram och fram tills idag. Vilka är alternativen – de är alla sämre. Men det kräver att vi fortsätter kämpa för grundvärderingarna.

Diskussion

Göran fick frågan om mainstreamväljarna i EU i år kan vakna till pga kriserna och valdeltagandet bli högre än tidigare. Han påpekade att hittills är det högerpopulismen som mobiliserat nya väljare. Östeuropa byggde under många år efter 1989 på kopiering av Väst – nu gör man inte det längre. Deras största problem är egentligen emigration och inte immigration. När saker står på spel då kan det vara mobiliserande. De som tidigare inte röstade röstar – därför har populismen varit ett korrektiv. Högerpopulismen är som en nederländsk statsvetare formulerat det ”en demokratiska men illiberal reaktion på en odemokratisk liberalism”.

För mainstreamväljarna skulle det nu istället kunna vara så att omvärldsläget väcker en känsla av att vår livsmodell står på spel. Solidaritetsbegreppet inom EU kommer att prövas. Att EU står så samlat bakom Irland i de svåra Brexit-förhandlingarna är ett bra exempel på hur EU kan fungera och agera. Christer Daelander ställde en fråga om EU:s och OSSE:s handlingsmöjligheter inför inskränkningar i religionsfriheten. Utgångspunkten var det förslag om en ny mycket restriktiv religionslag i Bulgarien. Den arbetades om efter stora nationella och internationella protester bland annat genom EU och OSSE. Men om en restriktiv lag hade röstats igenom hur hade detta hanterats i EU? Göran påminde om artikel 7 i EU-stadgan som man försöker använda i relation till Ungern och Polen för att få dem att ändra sig med hot om att i sista hand uteslutas. Detta är dock ett trubbigt verktyg. Fredrik påpekade att exemplet Bulgarien visar att OSSE kan arbeta med religionsfrihetsfrågor och MR och ha ett inflytande – men att detta inte är känt av folk i allmänhet.

Anders Bjurner underströk att demokratins betydelse för säkerheten är grundplåten i OSSE och EU och när den urholkas är det djupt oroande. Har EU:s lyskraft minskat i länder utanför p.g.a. kriserna? Fredrik menade att EU:s soft power har haft en konstant kris sedan 2008. Aptiten på utvidgning av EU är avtagande. OSSE:s värderingar kan även stärka EU:s arbete och OSSE har en för liten plats i EU. Det är OSSE som har redskapen att analysera länder – inte EU - och länder runt om vill fortfarande bli medlemmar. OSSE:s parlamentariska församling som annars alls inte har samma inflytande som Europaparlamentet har stort stort inflytande när det gäller valövervakning. Men det har blivit allt svårare att genomföra slutrapporter efter valövervakning.

På frågor om betydelsen av valet till Europaparlamentet för EU:s framtida ledning underströk Göran att det är Rådet som styr – inte parlamentet. Kommissionens tillblivelse är viktig och den tillsätts av medlemsländernas regeringar. Fredrik ansåg att valet av ny hög representant för utrikes- och säkerhetspolitiken inom EU är viktigare i OSSE-perspektivet än valet av ny kommissionsordförande. Göran återkom avslutningsvis till frågan om Ungern och Polen och sanktioner. I grunden är Orban i Ungern demokratiskt framvald. Målet måste vara att Ungern och Polen blir bra – vi vill ju inte sparka ut dem. Utifrån att ha haft diktatur och förtryck så har mycket positivt hänt. Varför har vi inte stärkt utbytena i det civila samhället mm med dem? Korruption är en mycket central del i dessa regimer som inte skall underskattas, inte minst i Polen. Viktigt hitta mekanismer att bekämpa korruptionen. Fredrik påminde om att det minskande utrymmet för seriös journalistik om Central- och Östeuropa är ett stort problem. Sverige har mycket färre fasta journalister i Ryssland och knappt någon i Baltikum jämfört med i början av 1990-talet.

Anteckningar av Christer Daelander